

Istabl-ı Âmire'de (Has Ahır) Bulunan Hayvanlar ve Beslenmeleri Üzerine Bazı Notlar

Özet

O smanlı sarayına ait hayvanların barındığı Istabl-ı Âmire sadece saray içinde değil saray dışında muhtelif mekanlarda da birimleri olan bir kurumdur. Kurumun hayvan ihtiyacı mubâyaa yöntemi ve devlet tarafından zapt edilen miraslardan karşılanmaktadır. Hayvanlar genelde saraya ait ahır ve kışlaklarda beslenmekle beraber özellikle binek ve araba hayvanı olarak kullanılan bargirler İstanbul civarında bulunan muhtelif kazalara tevzî edilerek beslenme yoluna gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Istabl-ı Âmire, Mîrahûr, Topkapı Sarayı, avâriz, ahır, hayvan besleme, Tunus bargiri, Çerkes bargiri.

Some Crucial points on The Imperial Stables' Animals and Nutrition

Abstract

The Imperial stables was an (imperial) establishment which had subdivisions not only inside the palace but also in various places outside the (Topkapı) Palace. The animals and their needs are provided by way of purchasing and the estate seized by the State. The animals usually were feeded in stables and winter quarters. However saddle and cart horses were distributed to counties near to Istanbul and were looked after there.

Key Words: The Imperial stables, Master of the Horse (Mîrahûr), Topkapı Palace, avâriz, Stable, animal feeding, Tunisian horse, Circassian horse.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde padişaha ve saray mensuplarına ait hayvanların barındığı Has Ahır'ın resmi adı Istabl-ı Âmire'dir. Osmanlılar diğer bazı müesseseler gibi bu teşkilatı da Selçuklu ve Memluklular'dan almışlardır. İlk sarayın bulunduğu Bursa'daki Has Ahır hakkında fazla bilgi yoktur. Edirne'deki ise varlığını İstanbul'un fethinden sonra da sürdürmüştür. İstanbul'da başta Topkapı Sarayı olmak üzere kentin birçok yerinde has ahırlar bulunmaktadır. (Özcan 1999: 204)

Osmanlı sarayının mimarisi, bahçeleri, tarihi ve ahırını konu alan çeşitli araştırmalar yayınlanmıştır.¹ Ancak bu araştırmalarda saray ahırında bulunan hayvanların temini, beslenmesi, saraya bağlı birimlerin hayvan ihtiyacının nasıl ve hangi şartlarda karşılandığını konu alan çalışmaların eksikliği hala hissedilmektedir. Hazırladığımız bu metin Osmanlı saray ahırında bulunan hayvanların türleri, hayvanlar için temin edilen besin maddeleri ve diğer mühimmâtın temini, alımların kim tarafından, ne kadarlık bir bütçe ile ve nasıl yapıldığını anlatan, arşiv belgelerine dayalı bir araştırmanın ilk bulgularını içermektedir.

Araştırmada 18. ve 19. yüzyıl üzerine ağırlık verilmiştir. Kullanılan temel kaynaklar Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tespit edilen arşiv kayıtlarıdır.

A. HAS AHIR VE HAS AHIR OLARAK KULLANILAN MUHTELİF MEKANLAR

Istabl-ı Âmire Fatih zamanında H. 883/ M. 1478 yılında basit bir teşkilat olarak hizmet verirken daha sonraları genişlemiş ve büyümüş bir kurumdur. Yeri belli bir mekanda olmayıp İstanbul'daki Yeni Saray ile saray dışındaki muhtelif mekanlarda bulunmaktadır. Nitekim İstanbul'da başta Topkapı Sarayı olmak üzere kentin birçok yerinde has ahırlar bulunmaktadır. Asıl olan Has Ahır Topkapı Sarayı'nın ikinci kapısından girilince sol tarafta bulunmaktadır. Burada atlardan başka deve, katır gibi yük hayvanları da bulunmaktadır. (Uzunçarşılı 1988: 489/ Özcan 1999: 204)

Has Ahır olarak kullanılan fakat kuruluş tarihleri belirlenemeyen diğer mekanlar Yerebatan'da bulunan kış ahırları, Ahırkapı civarında bulunan Şadırvan ahırları, Sakalar ahır, Kadırga Limanı ahırları, araba bargirleri ahırları, Tersâne-i Âmire Divanhanesi ahırları, Edirne ve Yanbolu ahırları, Dâver Paşa Kışla-yı Hümayûnu ahırları vs.dir.

Yerebatan'da bulunan kış ahırları fevkâni yani iki katlı olarak inşa edilmiştir. Ahırın etrafında Bağdâdî saçak bulunmaktadır. Küçük ahırın etrafında ise kara saçak bulunmaktadır. Burada bulunan mihmân anbarı kargirden yapılmıştır. (26 M 1241/ 10 Eylül 1825).²

¹ İlber Ortaylı, *Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Aralık 2007./ Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial and Power. The Topkapı Palace in the 15th and 16th Centuries*, The MIT Press, New York, 1991./ Nurhan Atasoy, *Hasbahçe, Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*, Aygaz Yayını, İstanbul, 2002./ Deniz Esemeli, "Osmanlı Sarayında Kuşlar ve Kuş Sevgisi," *Milli Saraylar*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı yayını No. 9, Ankara, 1993./ Feza Günergun, "Türkiye'de Hayvanat Bahçeleri Tarihine Giriş", ss. 85-218, *I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri*, Prof. Dr. Ferruh Dinçer'in 70. yaşı anısına, Editör Abdullah Özen, Elazığ, 2006. / Bahri Ata, Müzelerle ve Tarihi Mekanlarla Tarih Öğretimi: Tarih Öğretmenlerinin "Müze Eğitime" İlişkin Görüşleri, *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Ankara, 2002./ Tahir Nejat Eralp, "Askeri Müze", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, ss. 1604-1606, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985./ Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi*, Remzi Yayınevi, Ankara, 1936./ Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, ss. 1596-1603, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985./ Arif Bilgin, *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2004.

² BOA, *Cevdet Dahiliye (C. DH.)*, 12538, Vesika 1, 2, 3, 4.

Şadırvan ahırları İstabl-ı Âmire-i Evvel'e tâbi olup, Ahırkapı civarında bulunmaktadır. Şadırvan ahırlarında Enderûn-ı Hümâyûn ağalarının atları ve sakaların beygirlerine özgü muhtelif ahırlar bulunmaktadır. Ahırın kapı kanadları neccarkâri olarak tanımlanmaktadır. Kapı ve döşemelerinde Bartın orijinli bazı malzemeler kullanılmıştır.³ Sakalar ahır da Şadırvan ahır civarında bulunmaktadır. Sakalar Ahır-ı'nın önünde tahta bir perde bulunmaktadır.⁴

Mîrî katırların bulunduğu ahırlar ile bu ahırların zâbitân ve nefer odaları Kadırğa Limanı'ndadır.⁵

Araba bargirleri ahır Arabacılar Karhanesi'nde yer almaktadır. Bargirlere ait hassa arabaları da Arabacılar Kârhanesi'nde bulunan bir anbarda bulunmaktadır. Anbar ve ahır kiremid ile yapılmıştır.⁶ Boya olarak kireç kullanılmıştır. Ahırda hava alan yerler derz ile kapatılmıştır. (18 S 1149/ 28 Haziran 1736).⁷

Kapudân Paşa'nın hayvanlarına mahsus ahırlar Tersâne-i Âmire Dîvânîhânesi'nde bulunmaktadır.⁸

Dâver Paşa Kışla-yı Hümâyûnu ve ahırlarının inşası Kolağası Hasan Efendi tarafından yapılmıştır. Hasan Efendi'ye yaptığı işten dolayı beşinci rütbeden mecidiye nişanı verilmesi konusunda yazışmalar yapılmıştır. (27 Muharrem 1304/26 Ekim 1886)⁹

B. İSTABL-I ÂMİRE'NİN HAYVAN İHTİYACININ KARŞILANMASI

1. Terekelerden Hayvan Temini: İstabl-ı Âmire'nin, savaş ve eşkıya takibi gibi olağanüstü durumlar nedeniyle işlevsel bir niteliği vardı. Bu nedenle ahırlarda bulunan deve ve katırların gerekli olandan bir kaç kat fazla olması gerekliydi. Bu amaçla zaman zaman bir takım tedbirler alınarak, ahırlardaki hayvan sayısını yeterli hale getirme yoluna gidilmiştir. Bu çerçevede taşrada devlet tarafından zabt edilen muhtelif terekeler içerisinde bulunan deve ve katırların bile satılmayarak İstabl-ı Âmire'ye bağlı ahırlara teslim edilmesi istenmiştir. (20 S 1210/ 5 Eylül 1795).¹⁰

Devlet erkânından birisi vefat edince muhallefâtı Defterdâr Efendi'ye havale edilip, müsadere amacıyla muhallefâtın nitelik ve niceliği konusunda kayıt tutulmakta, tereke içerisindeki hayvanlardan iş yapamayacak durumda olanlar hemen mahallinde satılıp, sağlam olanlar bir kağıda kaydedilerek Saray'a arz edilip ihtiyaç olan bölümlere sevk edilmektedir.¹¹

2. Mubâyaa Yöntemi İle Hayvan Temini: İstabl-ı Âmire'ye tâbi mîrî kışlaklara hayvan teminindeki bir diğer yöntem mubâyaa yöntemidir. Mubâyaa "fiyat-ı mîrîye-yi ma'lûme" denen devletin belirlediği belli bir fiyat üzerinden yapılmaktadır. Bu amaçla ülkenin muhtelif bölgelerinden hayvan temini yoluna gidilmiştir. Mesela Mîrahûr-ı Evvel tarafından verilen takirde, İstabl-ı Âmire için 1197

³ Bakınız 26 Ra 1220 (24 Haziran 1805) tarihli vesika. *BOA, Cevdet Saray (C. SM..), 75/3759./* Bakınız 10 B 1255 (19 Eylül 1839) tarihli vesika *BOA, Cevdet Askeriye (C. AS..), 6772, Vesika 1, 2, 3, 4.*

⁴ *BOA, C. SM., 124/6213.*

⁵ Bu ahırların, zâbitân ve neferât odalarının tamiri ve temizlenmesi için Mîrahûr-ı evvel Hacı Mustafa tarafından Saray'a bir arz yapılmıştır. (29 B 1188/ 5 Ekim 1774). *BOA, C. SM.., 128/6429.*

⁶ İlgili vesikada anbar ve ahırın nerelerinin kiremid ile yapıldığı konusunda belirleyici bir veri bulunmamaktadır.

⁷ *BOA, C. SM., 101/5083, Vesika 1, 2.*

⁸ 1777 yılında Vezir Kaptanpaşa'nın donanma-yı hümâyûn ile dönüşü esnasında Divanhâne-i Cedîde'de bulunan ahırlar dahil birçok yer elden geçirilerek yeniden tefriş edilmiştir. Yapılan tecdid ve tamire 5763,5 kuruş harcanmıştır. Bu miktarın 563,5 kuruşu miri için tenzil edilmiştir. (19 R 1191/ 27 Mayıs 1777).⁹ 1800 yılında bu ahırlar ile Mîrahûr dairesinde bir tamirat daha yapılmıştır. Bu tamiratta 500 kuruşa mal olmuştur. (11 M 1215/ 4 Haziran 1800). *BOA, Cevdet Bahriye (C.. BH..), 38/1821, Vesika 1, 2./ BOA, C.BH.., 258/11958.*

⁹ *BOA, İrade Dahiliye (İ. DH..), 1007/ 79513.*

¹⁰ *BOA, C. SM.., 99/4991, Vesika 1, 2.*

¹¹ Karaman Valisi Ali Paşa'nın vefat edince muhallefâtı için yapılan işlemler için bakınız.(29 Z 1208/ 28 Temmuz 1794). *BOA, HAT, 1403/56693.* Yine Maktûl Ali Bey'in muhallefâtı içerisinde bulunan 12 at, 2 bargir ve 6 estere mîrî damgası vurularak hemen İstabl-ı Âmire'ye dahil edilmesi için bakınız. (17 S 1205/ 26 Ekim 1790). *BOA, C. SM.., 178/8936.*

(1782/1783) yılında Sivas ve gayrı sancaklardan 1000 mehâr (yular) şuturân (deve), Aydın ve gayrı sancaklardan ise 150 katar ester (katır) mubâyaa edildiği ve mubâyaa için toplam 73935 kuruş ödendiği belirtilmektedir.¹² Mubâyaa, duyulan ihtiyaca binaen bazı durumlarda daha az yapılmıştır.¹³ Kastamonu Sancağı'nın 86 (1772/1773) yılı mekârî¹⁴ şuturân malı, Hüdavendigar ve Saruhan sancaklarından mubâyaa edilen hayvanların paralarının ödenmesinde kullanılmıştır. (6 R 1187/27 Haziran 1773).¹⁵

C. İSTABL-I ÂMİRE AHIRLARINDA BULUNAN HAYVANLAR

1. Hayvanların İstihdam Edildiği Muhtelif

Alanlar: Osmanlı Devleti'nde olası ani ihtiyaçlara binaen Istabl-ı Âmire ahırlarında bulunan deve, ester ve katırların normal zamanda ihtiyaç duyulandan bir kaç kat fazla olmasına özen gösterilmeye çalışılmıştır. Çünkü her an eşkıya te'dibi, savaş ve sefer durumu ile karşı karşıya gelinebilmekte, gelen misafirlerin ulaşımı, Surre-i Hümâyûn, Göç-i Hümâyûn, yeniçeri askerlerine ait yeleklerin Selanik'ten İstanbul'a ulaştırılması, Tophâne-i Âmire, Hasköy ve Humbara dökümhanelerinde, Davud Paşa ve Baruthane ebniyeleri ile Tersâne-i Âmire Havâss-ı Afîk ve Cedîd hizmetinde¹⁶ sürekli

olarak ulaşım vasıtalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ve bunun gibi birçok hizmette kullanılan hayvanlar geriye her zaman sağlam olarak iade edilmemektedir. Nitekim Mîrahûr-ı Evvel tarafından verilen takirde, Istabl-ı Âmire için 1197 (1782-83) yılında Sivas ve gayrı sancaklardan 1000 mehâr deve, Aydın ve gayrı sancaklardan 150 katar katır mubâyaa edildiği halde, Istabl-ı Âmire'ye tâbi Edirne, Hayrabolu ve Yanbolu ahırlarında ve İstanbul'da halihazırda (1210/1795-1796 yılında) 91 katar 3 mehâr deve ile 173 katar 2 res katır mevcut olduğu belirtilmiştir. Bu hayvanlar sefer-i hümâyûn bakayasından sonra Istabl-ı Âmire'ye bağlı ahırlarda kalan hayvanlardır. Mîrahûr-ı Evvel takirinde mevcut deve ve katırların birkaç yıldan beri muhtelif yerlerde (Moskof tarafına giden Elçi Paşa'ya, Dağlı eşkıyası memuruna, Surre-i Hümâyûna vs.) istihdam edildiği için, hayvanların çoğunun helak olduğunu ve geriye az miktarda sağlam hayvan teslim edildiğini ve bunun sonucu olarak hayvanların yarısından fazlasının iş göremez bir halde bulunduğunu dile getirmiştir. İş göremez durumda olan hayvanlar Yanbolu Kışlağı'na gönderilmekte, yerine Yanbolu Kışlağı'ndan İstanbul'a sağlam hayvanlar getirilmekte bu nedenle de Yanbolu ahırlarında pek fazla sağlam hayvan bulunmamaktadır. (20 S 1210/5 Eylül 1795)¹⁷ (Bakınız Tablo 1)

Tablo 1: Istabl-ı Âmireden Muhtelif Hizmetlere Verilen Hayvanlar ve Miktarları (20 S 1210/5 Eylül 1795)¹⁸

Kullanım Alanı	Aded	Birim	Hayvanın Cinsi
Moskov tarafına giden Elçi Paşa Hazretlerine	300	re's	ester
Zihneli Hasan Paşa hazretlerine	20	mehâr	deve
Dağlı Eşkıyasına memur Seyyid Ali Paşa'ya	102+200	mehâr+ re's	deve+ester
Hacı Abdi Paşa hazretlerine	60	mehâr	deve
Sabık Rumeli Valisi Mustafa Paşa'ya	50	re's	ester
Edirne Bostancıbaşı'na	35	re's	ester
Baruthane'ye			
Her yıl mûtâd üzere Surre Emîni'ne			
Her yıl mûtâd üzere yeniçerilerin yelek çukaları için	65	katar	deve
Göç-i Hümâyûn vs. hizmetler için	70-80	katar	katır

¹² BOA, C. SM..., 99/4991, Vesika 1, 2.

¹³ BOA, C. SM..., 117/5852.

¹⁴ Eşya ve levazım nakli için kira ile tutulan hayvanlar için kullanılan bir ifadedir. (Şemsedin Sami 1317: 1394)

¹⁵ Mesela Hüdavendigar Sancağı'ndan mubâyaa edilen 30 katar deve (9400 kuruş/ nafaka vs. masrafları dahil), Saruhan Sancağı'ndan ise 20 katar deve (6110 kuruş) satın alınmıştır. BOA, C. SM..., 117/5852.

¹⁶ BOA, HAT, 865/38560/C.

¹⁷ BOA, C. SM..., 99/4991, Vesika 1, 2.

¹⁸ BOA, C. SM..., 99/4991, Vesika 1, 2.

Ahırlardaki hayvan sayısının azalması kazalardan vergi olarak toplanacak arpa ve saman miktarının veya bedelinin düşmesine de neden olmuştur. Mesela Edirne ve Yanbolu kışlaklarının arpa ve saman ihtiyacı buraya ocaklık olarak bağlanmış olan bazı kazalar tarafından karşılanmaktadır. Bölgede mültezim olan Edirne mubâyaaacısı Beylizâde Ali Ağa ve pederi Müteveffâ Süleyman Ağa'nın 6 yıllık (1180-1191/1766-1778 yılları arası) masrafları incelendiğinde iltizamlarının sefer zamanlarına rastlaması, kışlaklarda mevcut hayvanların bir kısmının başkent İstanbul'a gönderilmesi bir kısmının ise ordu içerisinde muhtelif hizmetlere alınması nedeniyle ahırlardaki hayvan sayısının azaldığı dolayısıyla da vergi olarak toplanacak arpa ve saman miktarının veya bedelinin düştüğü ve Mîrahûr Ağa'ya ödenmesi gereken aidatları ödeyemedikleri belirtilmektedir. (25 S 1193/14 Mart 1779).¹⁹

2. İstabl-ı Âmire Ahırlarında Bulunan Hayvan Miktarı: 1827 yılında mîrî ahırlarında

toplam 836 aded katır ve deve bulunmaktadır. Bunun 26 tanesi iş göremez bir durumdadır. İş görür durumda olanların 734'ü katır, 76 tanesi ise deve dir (29 Z 1242/24 Temmuz 1827)²⁰ (Bakınız Tablo 2).

İstabl-ı Âmire'de mevcut hayvan miktarı (1297) 1879-1880'de 1652 aded olarak gözükmetedir. Bunun 117'si (7,08%) padişahın özel hizmetine, 686'sı (41,53%) muhtelif alanlarda genelde tavile ve fayton hizmetine, 68'i ise (4,12%) muhtelif bahçe ve konaklara hasredilmiş binek ve araba hayvanı olarak kullanılmıştır. 781'i (47,28%) ise büyük ve küçükbaş hayvan olarak bulunmaktadır. Doğrudan doğruya padişah hizmetinde bulunan hayvanların 75'i binek esbi, 17'si binek kısrağı, 2'si araba esbi, 13'ü araba bargiri, 6'sı tay, 2'si mekâri ve 2'si Çerkes bargiridir.²² Bunun dışında fayton ve tavilelerde sıradan esb, kısrağ ve bargirler yanında Bosna bargiri, rahvan, Çerkes bargiri, Tunus bargiri, midilli gibi cins hayvanlar da istihdam edilmiştir²³ (Bakınız Tablo 3, 4, 5).

Tablo 2: Mîrî Ahırlarda Bulunan Esterân ve Şuturân Miktarı (29 Z 1242/ 24 Temmuz 1827)²¹

Edirne Ahırında olan		Hayrabolu Ahır		Yanbolu Ahır
Dişi deve/mehâr	Mahmil ve kûs develeri	Erkek Deve/mehâr	Hecin Devesi	Esterân (çoğu amelmande)
65	12	24	1	125
Baruthane hizmetinde/Aded		Davud Paşa ve Baruthane ebniyeleri hizmetinde estrean/aded	Tersâne-i Âmire Havâss-ı Atık ve Cedîd hizmetinde esterân/ aded	
80		150		200
Rami Çiftliği ebniyesi hizmetinde esterân/aded		Üsküdar ebniyesi hizmetinde esterân/aded		Humbara Dökümhanesi'nde/aded
63		75		18
Hasköy Dökümhanesi hizmetinde esterân/aded		Tophane-i Âmire Dökümhanesi hizmetinde esterân/aded		
8		15		
Toplam /esterân		734		
Toplam/şuturân		76		

¹⁹ BOA, C. SM., 48/2428, Vesika 1, 2, 3.

²⁰ BOA, HAT, 865/38560/C.

²¹ BOA, HAT, 865/38560/C.

²² BOA, Yıldız Perâkende Evrâkı, Hazine-i Hassa Nezareti Maruzatı,(Y.. PRK. HH..),7/26.

²³ BOA, Y.. PRK. HH.., 7/26.

Tablo 3: İstabl-ı Âmire’de Bulunan Binek, Araba ve sair Hayvan Miktarı (1297/ 1879/1880)²⁴

	Binek Hayvanı		Araba Hayvanı					Sair Hayvanlar								
	Esb	Bargır	Kısrak	Esbi	Bargır	Kısrak	Tay	Bosna Bargiri	Rahvan	Çerkes Bargiri	Tunus Bargiri	Mekârî	Midilli	Esterân	Merkeb	Toplam
Bulundukları Yer																
Rikâb-ı Hümâyûn Tağşan Bölüğü Tavilesi	21	77	50							1						149
Yıldız Fayton Tavilesi				1	18	4										23
Yıldız Misafir Fayton tavilesi	2				19	5		1				3	1			31
Yıldız Mekari Tavilesi	2		1					11	11		4	61			1	91
Dolmabahçe İkinci Tavilesi	44								1	1						46
Dolmabahçe Altıncı Fayton Tavilesi				6	13	10										29
Dolmabahçe Misafir Fayton Tavilesi	1			5	23	11						10				50
Dolmabahçe Mekari Tavilesi	10							3	5	7		18				43
Dolmabahçe Harbende Tavilesi	1				16	1		4	1			3				26
Şişli Tavilesi	12				23	16				4			4		1	60
Kağıthane Tavilesi			26			17	58									101
Ayaz Ağa Tavilesi			24				9					4				37
Toplam	93	77	101	12	112	64	67	19	18	13	4	99	5		2	686

Tablo 4: İstabl-ı Âmireye Bağlı Muhtelif yerlerde Bulunan Hayvan Miktarı (1297/1879-1880)²⁵

Hayvanların Mahalli	Araba esbi	Araba bargiri	Araba kısrak	Mekârî	Esterân	Merkeb	Binek kısrak	Toplam
Yıldız Bahçesi				11	5			16
Beylerbeyi Bahçesi				3				3
Beykoz Sucu Hayvanatı				7				7
Topkapı Sarayı		2						2
Hatab Emini Hacı Ali Efendi’de							1	1
Kuşhane’de					2			2
Sekbanlarda					2			2
Has Kuru’da				1				1
Şeyhülislam Efendi Hazretlerinin konağında		2						2
Karnay-ı sani Osman Bey Konağında				1				1
Kağıthane Korucularında				2				2
Mesahib-i Hayreddin Ağa Konağında				1				1
Başvekil Paşa Hazretlerinin Konağında		1	3	1				5
Maslak Bahçıvanlarında				1		1		2
Ebniye-i seniyye anbarında		1						1
Valide Bağında				1				1
Su Hayvanatı	1			4	7			12
Kağıthane Bahçesi				1				1
Zincirlikuyu’da				1	1			2
Dördüncü Büyük Valide Kadın hazretleri Konağında		2	1	1				4
Toplam	1	8	4	36	17	1	1	68

²⁴ BOA, Y.. PRK. HH., 7/26.²⁵ BOA, Y.. PRK. HH., 7/26.

Tablo 5: *Istabl-ı Âmire'ye Bağlı Karasığır Hayvanatı (1297/1879-1880)*²⁶

Bulundukları Yer	Deve	Manda	Öküz	İnek	Boğa	Buzağı	Koyun	Keçi	Toplam
Yıldız		5	2	48	10	43	24	1	133
Kağıthane	3	49	5	21	6	33	344	17	478
Dolmabahçe			12				4		16
Hacı Hasan Bağ		2	2						4
Mecidiye Cami-i Şerifi							48	42	90
Ayaz Ağa								60	60
Toplam	3	56	21	69	16	76	420	120	781

Tarihi belirlenemeyen bir vesikaya göre Istabl-ı Âmire'de 938 adet²⁷ hayvan bulunmaktadır. Bu hayvanların % 67,27'si hizmet-i şâhâneye, % 28, 78'i muhtelif üst düzey zevâta ait, % 3,9'u (37 adet) ise dışarıdan bazı kişilerin malı olup Istabl-ı Âmire tarafından beslenmekte bulunan hayvanlardır²⁸ (Bakınız Tablo 6, 7).

Tablo 6: *Istabl-ı Âmire'de Bulunan Hizmet-i Şâhâneye Özgü Hayvanların Cins ve Miktarı (Tarihsiz)*²⁹

Rükûb-ı Hizmet-i Şâhâne'ye Özgü Hayvanlar	Re's
Esban	193
Fayton hayvanatı 89 Bargir+ 48 kısarak	137
Bosna Bargiri	16
Rahvan	21
Tay	13
Matârî	151
Esterân	19
Adi merkeb	1
Karasığır Hayvanatı	80
Toplam	631

Tablo 7: *Istabl-ı Âmire'de Bulunan Muhtelif Zevata Özgü Hayvanların Cins ve Miktarı (Tarihsiz)*³⁰

Zevâtın Kimliği	Esb	Fayton	Rahvan	Mekârî	Midilli	Karasığır	Merkeb	Ester	Toplam
Hâkân-ı sâbık Murad hazretlerinin	10	8	2				1		21
Reşid Efendi hazretlerinin	7	20	3	6	1	20			57
Kemaleddin Efendi hazretlerinin	7	19	1	7		10	1	3	48
Süleyman Efendi hazretlerinin	6	14	1	1		45	2		69
Veliyyüddin Efendi hazretlerinin	7	7	2	8		10			34
Nureddin Efendi hazretlerinin	2	7	3	3					15
Selim Efendi hazretlerinin		2			2				4
İbrahim Efendi hazretlerinin	3	1							4
Yusuf Efendi hazretlerinin	2	4							6
Şevket Efendi hazretlerinin		2			3				5
Mahmud Celaleddin Efendi hazretlerinin		2							2
Mecid Efendi hazretlerinin		2							2
Sultan hazretlerinin		3							3
Toplam	44	91	12	25	6	85	4	3	270

²⁶ BOA, Y.. PRK. HH., 7/26.

²⁷ İlgili kayıta hayvan sayısı 943 adet gösterilmişse de bizim hesaplamalarımıza göre sayı 938 adeddır.

²⁸ BOA, Y.. PRK. HH., 39/87.

²⁹ BOA, Y.. PRK. HH., 39/87.

³⁰ BOA, Y.. PRK. HH., 39/87.

Bir başka tarihsiz vesikada ise Istabl-ı Âmire'nin hayvan mevcudu 2338 olarak verilmiştir. Bu hayvanların % 5'inin (117 aded) zât-ı şâhâneye mahsus bulunduğu, % 32,25'inin (754 aded) Istabl-ı Âmire'ye bağlı muhtelif yerlerde bulunduğu, % 33,40'ının Istabl-ı Âmire'ye bağlı karasığır hayvânâtı olduğu, % 29,3'ünün ise (686 aded) ise Istabl-ı Âmire'de bulunan binek, araba ve sair hayvanlara özgü olduğu tespit edilmiştir³¹.

D. HAS AHIR'DA BULUNAN HAYVANLARIN BESLENMESİ

1. Mubâyaa ile Arpa, Saman ve Revgân-ı zeyt Temini : Istabl-ı Âmire'deki hayvanlar için zaman zaman arpa, saman, revgân-ı zeyt (zeytin yağı), nal, mih, çivi gibi malzemeler mubâyaa edilmiştir. Binek, araba vs. işlevi gören bargir, kısarak, tay, esb vs. hayvanların en önemli besin kaynağı samandır. Saman içerisine katık olarak az miktarda arpa kullanılmıştır. Giyâh (taze ot) da karasığır tarzı hayvanlar için önemli bir besin kaynağı olarak kullanılmıştır. Giyâha da katık olarak az miktarda arpa ve arpanın yarına cinsi kullanılmıştır.³²

Istabl-ı Âmire'deki hayvanların ihtiyaçları görülürken ilk önce ihtiyaçların listelendiği bir müfredat defteri hazırlanmaktadır. Alımlar Arpa emini tarafından yapılmakta, kurum içerisinde ise Mîrahûr-ı Evvel ve sânilerin tezkireleri doğrultusunda tevzî edilmektedir. Verilen ta'yinât (tahsisat) için her ay mûtâd bir şekilde ferman çıkarılmaktadır.³³ Masraflara deveci, harbendeci,

seyis gibi kişilerin aylık ve nafakaları ile diğer masraflar da dahil edilerek hesaplama yapılmaktadır.

Istabl-ı Âmire'ye alınan arpa Anbar-ı Âmire'den ve kapân-ı dakîkten (Unkapanı) alınarak mavnalara yüklenip, Defterdâr İskeleyi'nden Eyüp'te kiralanan mahzene ve anbara nakl edilmektedir.³⁴ Arpa ve saman anbara teslim edildiği zaman malzemenin detayı ile ilgili olarak anbar görevlileri tarafından bir teslim tutanağı düzenlenmektedir.³⁵ Nitekim kural gereği masraflar hesap edildikten sonra arpalar Zahire Hazinesi'ne teslim edilmekte ve masraflar için Anbar Emni Efendi gerekli işlemleri yapmaktadır.³⁶ Saman nakilleri için ise Davud Paşa İskeleyi, Hasır İskeleyi ve Defterdâr İskeleyi'nin kullanıldığı görülmektedir.³⁷

Istabl-ı Âmire'nin masrafları zaman zaman yüksek seyretmiştir. Böyle bir durumda Defterdâr Efendi tarafından durum analizi yapılan bir takrir yazılarak muhtelif tedbirler alınması istenmiş ve Istabl-ı Âmire'ye alınacak zahirelerin zamanında uygun fiyatlarla mubâyaa edilmesi istenmiştir. Bu çerçevede kurumun ihtiyaç duyduğu zahirelerin kışın az ve pahalı olmasına binaen yaz döneminde mubâyaa edilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir. (29 Z 1219/ 31 Mart 1805).³⁸ Bununla beraber kışlaklarda bulunan hayvanların sayısının zaman zaman değişmesi veya ahır ta'yinâtının toplanmasındaki sorunlar zaman zaman yeni ta'yinât temin edilmesini zorunlu kılmış³⁹ bununla bağlantılı olarak da ahırın masrafları bazen düşük bazen de yüksek seyretmiştir (Bakınız Tablo 8, 9).

³¹ İlgili cetvelde toplam hayvan mevcudu 1652 olarak gösterilmesine rağmen, hayvanlar aded olarak sayıldığı zaman miktarın 2338'e ulaştığı görülecektir. (1297-1879/1880) BOA, Y.. PRK. HH., 7/26.

³² Bakınız 1297-1879/1880 tarihli vesika. BOA, Y.. PRK. HH., 7/26.

³³ Bakınız Receb 1174 tarihli vesika. BOA, C. SM., 168/8438, Vesika 4. / Bakınız Cemâziyel Evvel 1172. BOA, C. SM., 64/3208, Vesika 4./ Bakınız Muharrem 1154 tarihli vesika. BOA, C. SM., 111/5562./ Bakınız Rebûlâhîr 1171 tarihli vesika. BOA, C. SM., 13/692, Vesika 1, 2, 3./ BOA, HAT, 619/30617./ Bakınız 11 Şevval 1210 tarihli vesika. BOA, C. SM., 104/5226, Vesika 1, 2.

³⁴ Bakınız Muharrem 1154 tarihli vesika. BOA, C. SM., 111/ 5562, Vesika 1, 2, 3.

³⁵ Bakınız: Istabl-ı Âmire bahariyesi için mubâyaa edilen 93,5 kantar saman ve 93,5 kile arpa için tutulan kayıtlar. (21 Ca 1110/ 25 Kasım 1698)./ BOA, İbnül emin Tasnifi Saray Mesalihî, (İE. SM.), 20/2055, Vesika 1, 2.

³⁶ Bakınız 4 M 1234 (3 Kasım 1818) tarihli vesika. BOA, C. SM., 3/133.

³⁷ Bakınız Muharrem 1154 tarihli vesika. BOA, C. SM., 111/ 5562, Vesika 1, 2, 3.

³⁸ BOA, HAT, 111/4435.

³⁹ Hayrabolu Kışlağ'ında bulunan hayvanlar için 1117 yılı Rûz-ı kasımından, 1118 yılı Rûz-ı Hızır'ına kadar olan dönemde yapılan masraflara bakınız: BOA, İE.SM., 26/2767.

Tablo 8: İstabl-ı Âmire'deki Esb vs. Hayvanlar İçin Muhtelif Dönemlerde Yapılan Masraf

Tarih	Arpa, saman ve revgân-ı zeyt masrafı (akçe)	Mühimmât, nakl, deveci, harbendeci, seyis gibi kişilerin aylık ve nafakaları vs. masrafları /akçe	Toplam/ akçe	Toplam/ Kuruş	Arpa Emininin Adı
1122 yılı Rebülevvelinin başından sonuna kadar (Mayıs1710) ⁴⁰	127473	161904	289377	2411 kuruş 194 pare	
1132 yılı Rebülevvel ayı masrafı (Ocak-Şubat 1720) ⁴¹	544945	215376	760321	6336 kuruş 1 akçe	Süleyman Efendi
1140 yılı C. Âhirin başından sonuna kadar (Ocak- Şubat 1728) ⁴²	655441	252659	908100		Süleyman Efendi
1154 yılı Muharrem'i başından sonuna kadar (Mart- Nisan 1741) ⁴³	1888816	753450	2642266	22.000 ⁴⁴	Yeni Ali Ağa
1171 yılı Rebülâhîrinin başından sonuna kadar (Aralık- Ocak/1757/1758) ⁴⁵				36.000 kuruş ⁴⁶	
1172 yılı Cemâziyel Evvel ayının başından sonuna kadar (Aralık- Ocak / 1758/1759) ⁴⁷				28.000 ⁴⁸	Hacı Halil Efendi ⁴⁹
1173 yılı Rebülâhîrinin başından sonuna kadar (Kasım- Aralık 1759) ⁵⁰	1466145	192660	1658805	15045 kuruş 19 akçe	
1174 yılı Receb ayının başından sonuna kadar (Şubat- Mart 1761) ⁵¹				15600 kuruş ⁵²	
1175 yılı Muharrem ayının başından sonuna kadar (Ağustos 1761) ⁵³	2517768	393235	2911003	25500	Hacı Mustafa Ağa
1207 yılı Receb ayı başından sonuna kadar (Şubat- Mart 1793)	1329984	341869	1671853	13932 kuruş 13 akçe ⁵⁴	Divân-ı Hümayûn hâcegânından Ali Arif Bey Efendi ⁵⁵
1210 yılında C. Evvel başından sonuna kadar 30 günde (Kasım-Aralık 1795) ⁵⁶	4575816	218982	4794798		

⁴⁰ İstabl-ı Âmire'nin 1122 yılı Rebülevvel ayı masrafı ortalama 4471,5 kile arpa ve 1046,5 kantar samandır. Arpanın her kilesi ve samanının her kantarı 21 akçeden toplam 115885 akçeye tekabül etmektedir. Bu miktarın 93909 akçesi arpaya, 22976 akçesi ise samana hasredilmiştir. (29 Ra 1122/ 28 Mayıs 1710). *BOA, C. SM.*, 104/5203, Vesika 1, 2, 3, 4, 5.

⁴¹ 14724 kile yarım arpa, Çayır Emîni tarafından verilen otlaktan başka 6011,5 kantar saman ve 382 vukiyye revgân-ı zeyt satın alınmıştır. *BOA, C. SM.*, 112/5615, Vesika 1, 2, 3, 4, 5.

⁴² *BOA, C. SM.*, 160/8005, Vesika 1, 2, 3, 4.

⁴³ *BOA, C. SM.*, 111/ 5562, Vesika 1, 2, 3.

⁴⁴ Ali Ağa İstabl-ı Âmire için muharrem ayına özgü olarak, 31080,5 kile arpa, 7386,5 kantar saman ve 384 vukiyye revgân-ı zeyt mubâyaa etmiştir. Toplam masraf 22018,5 kuruşa tekabül etmektedir. Bu miktardan 18,5 kuruş miri için tenzil edilmiştir. (24 C 1154/ 6 Eylül 1741).

⁴⁵ *BOA, C. SM.*, 13/692, Vesika 1, 2, 3.

⁴⁶ Arpa, saman ve revgân-ı zeyt parası ve nakil, mühimmât, nafaka ve aylıklar vs. masrafları dahildir. Toplam masraf 36986 kuruş 58 akçe tutmuştur. Bu miktardan 986 kuruş 58 akçe miri için tenzil edilmiştir.(28 L 1172/24 Haziran 1759).

⁴⁷ *BOA, C. SM.*, 64/3208, Vesika 1, 2, 3, 4.

⁴⁸ Arpa, saman ve revgân-ı zeyt parası ve nakil, mühimmât, nafaka ve aylıklar vs. masrafları dahildir. Toplam masraf 28732,5 kuruş 43,5 akçe tutmuştur. Bu miktardan 732,5 kuruş 43,5 akçe miri için tenzil edilmiştir. (9 S 1173/ 2 Ekim 1759).

⁴⁹ *BOA, C. SM.*, 64/3208, Vesika 1, 2, 3, 4.

⁵⁰ *BOA, C. SM.*, 34/1733, Vesika 1, 2, 3.

⁵¹ *BOA, C. SM.*, 168/8438, Vesika 1, 2, 3, 4.

⁵² Arpa, saman ve revgân-ı zeyt parası ve nakil, mühimmât, nafaka ve aylıklar vs. masrafları dahildir. Toplam masraf 15737 kuruş tutmuştur. Bu miktardan 137 kuruşu miri için tenzil edilmiştir. (17 Z 1174/ 20 Temmuz 1761).

⁵³ *BOA, C. SM.*, 8/392, Vesika 1, 2, 3, 4.

⁵⁴ Devlet tarafından otluk emini tarafından verilen dışında tevzi edilen arpa, saman, revgân-ı zeyt ve diğer masrafları içermektedir.

⁵⁵ *BOA, C. SM.*, 105/5298, Vesika 1, 2.

⁵⁶ Has Ahır, Enderûn-ı Hümayun Ağaları, Hassa azabları, Darüssaâde Ağası, Şeyhülislam, arz ve rikab ağaları vs.ye ait at ve bargirler için. (11 Şevval 1210/ 19 Nisan 1796). *BOA, C. SM.*, 104/5226, Vesika 1, 2.

Tablo 9: İstabl-ı Âmire'ye Alınan Bazı Malzemelerin Birim Fiyatı

Tarih	Arpa (kile)	Saman (kantar)	Revân-ı zeyt (kıyye)	Fiyat (birim)
29 Ra 1122 (28 Mayıs 1710) ⁵⁷	21	21		akçe
11 Şevval 1210 (19 Nisan 1796) ⁵⁸	180	180	84	akçe
4 M 1234(3 Kasım 1818) ⁵⁹	2,075			kuruş

2. Avârız Karşılığı Arpa ve Saman Tedariki:

İstabl-ı Âmire'ye ocaklık olan Edirne, Hayrabolu, Yanbolu ve Zağra kışlaklarında bulunan mîrî deve ve katırlara verilecek arpa ve saman ta'yinâtı bu kışlaklara tâbi bazı kazalar tarafından karşılanmaktadır.⁶⁰ İlgili kazalar bu kışlakların arpa ve saman ihtiyacını avârız ve bedel-i nüzûlleri karşılığında ya aynen ya da ahırlardaki hayvanların adedine göre nakden ödemektedirler. Şayet arpa ve saman bedeli para şeklinde ödenirse bu durumda arpa ve samanın fiyatı tespit edilerek geçerli fiyat üzerinden ödeme yapılmaktadır. Kazaların kışlaklara verdikleri arpa ve samanların safi olmasına, içlerinde herhangi bir katkı maddesi bulunmamasına özen gösterilmiştir. (17 C 1169/19 Mart 1756).⁶¹ Kazalara isabet eden arpa ve samanların ödenmesi zamanı geldiğinde durum Mîrahûr-ı Evvel Ağa tarafından Saray'a arz edilerek ta'yinât için bir emr-i şerif çıkarılması istenmektedir. (4 B 1134/20 Nisan 1722).⁶²

İstabl-ı Âmire ocaklıklarından avârızları mukabili toplanacak arpa ve saman miktarları mühürlü ve nişanlı mevkûfât defterlerine kaydedilmekte, tahsilat için bir mübaşir tayin edilmektedir. Mübaşir olan kişi tahsilat için bölgeye geldiği zaman ilk önce kaza mahkemesine gidip elindeki resmi belgeyi tescil ettirmekte, tescil edilen tahsilat belgesi insanlar önünde açılarak okunmakta ve bölge halkının avârızı mukabili vereceği arpa ve

saman hakkında açıklama yapılmaktadır. Toplanan arpa ve samana zam yapılıp yapılmadığı, şayet zam varsa da fakir fukaraya zulüm edilmeyeceği özellikle vurgulanmaktadır.⁶³

Tahsildarlar tarafından ileriki zamanlarda olası bir yanlışlık yapılmaması için kaza sakinlerine ödedikleri arpa ve samandan dolayı eda tezkireleri verilmektedir. Böylelikle verginin ödenip ödenmediği konusundaki muhtemel sorunlar aşılma çalışılmıştır. Karinâbâd, Yanbolu ve Cisir-i Ergene kazaları Edirne, Hayrabolu ve Yanbolu kışlaklarındaki katırlar ve develer için avârızları mukabili arpa ve saman vermektedirler. Karinâbâd ve Yanbolu kazaları ahalilerinin 1181-82 (1767-1769) yıllarına mahsuben ödemeleri gereken arpa ve samanın bir kısmı ödenmiş ve geriye 3.000 kileden biraz fazla bir miktar kalmıştır. Fakat kazalar ahalisi bu zahireyi aynî olarak ödemeye kudret yetirememişler bu nedenle bölge halkı vergiyi toplamak için gelen memura kilesi 40 pareden olmak üzere bedelini ödeme konusunda taahhütte bulunmuşlardır. Cisir-i Ergene kazası halkının da aynı yıllarda 340 kile aynî arpa borçları bulunmaktadır. Her üç kazanın da vergilerini aynî olarak ödeyememesi üzerine zahirenin kilesi (arpa) ve kantarının (saman) 60 akçeden hesaplanarak bedel olarak tahsil edilmesi için Edirne Bostancıbaşı Ağa Saray'a arzda bulunmuştur (14 Ra 1184/8 Temmuz 1770).⁶⁴

⁵⁷ BOA, C. SM., 104/5203, Vesika 1, 2, 3, 4, 5.

⁵⁸ BOA, C. SM., 104/5226, Vesika 1, 2.

⁵⁹ Çamaşırlık ve Has Ahır'da bulunan atlar için toplam 6000 kile arpa tahsis edilmiştir. Arpa toplam 12450 kuruşa mal olmuştur. BOA, C. SM., 3/133.

⁶⁰ İstabl-ı Âmire'ye tâbi Edirne ve Yanbolu kışlakları Mîrahûr-ı Evvel tarafından her sene birer kişinin uhdesine verilerek (tefviz olunarak) iltizama verilmektedir. (25 S 1193/ 14 Mart 1779). BOA , C. SM., 48/2428, Vesika 1, 2, 3.

⁶¹ BOA , C. AS., 1076/47424.

⁶² BOA, İE. SM., 28/2924./ BOA, İE. SM., 30/3109.

⁶³ BOA, C. SM., 109/5481.

⁶⁴ BOA , C. SM., 62/3106, Vesika 1, 2.

Istabl-ı Âmire ocaklarından Zağra-yı Atîk kazasının, ahır ve ocaklığı olan kazaların avâızları mukabili verdikleri arpa ve saman 1219 (1804/1805) yılına mahsub olmak üzere 13616 kuruştur. Arpa ve samanın Ğ'ü aynî olarak toplanmaktadır (28 N 1222/29 Kasım 1807).⁶⁵

Istabl-ı Âmire'de muhafaza edilen mevkûfât defterlerine bakıldığında, Yanbolu Kışlağı'nı destekleyen Zağra-yı Cedîd Kazası'na tâbi Caniler ve Cemule-i Kebir köylerinden Cemule-i Kebir Köyü'nün 8,5 ve buçuk hums avâızhanesi olduğu ve avâızları karşılığında 120 kantar saman ve 189 kile 1 şinik arpa ödedikleri, Caniler Köyü'nün ise 19 ve 1 rub' avâızhanesi olup, avâızları mukabilinde Istabl-ı Âmire ocaklığı olan Zağra Ahır-ı'na arpa ve saman ödediği tespit edilmiştir. (4 B 1134/ 20 Nisan 1722).⁶⁶

Avâız mukabili yükümlülüğünü zaman zaman yerine getirmek istemeyen yerler de olmuştur. Nitekim Istabl-ı Âmire-i Evvel'e tâbi ocaklıklardan Niğbolu ve Silistre sancaklarındaki bazı haneler üzerlerine düşen arpa bedellerini (arpa bedeli olarak 47'şer akçe hesaplanmıştır.) ödemekten kaçınmıştır. Bunun üzerine durum Mîrahûr-ı Evvel Osman tarafından Saray'a bildirilerek tedbir alınması istenmiştir. (25 R 1120/ 14 Temmuz 1708).⁶⁷

Silistre Kazası'nın Yenipazar Kazası'na tâbi köyler Istabl-ı Âmire davarlarının arpa ihtiyacına hasredilmiştir. Bu köylerden 3 köyün, 18 hane 1 rub' avâızhanesi olup, 1707 yılına mahsub olmak üzere, Anbar-ı Âmire'ye 401,5 kile arpa verdiği tespit edilmiştir. Arpanın kilesi 49 akçeden hesaplanmış ve toplam 19.674 akçe olarak hesaplanmıştır. (1 M 1119/4 Nisan 1707).⁶⁸

Hayvanların Ot İle Beslenmesi

3. 1. Otlakların Tespiti : Istabl-ı Âmire mîrî çayır ve tarlalarının tamamı ile ilgili bilgiler üzeri hatt-ı hümâyûn ile tezyin edilmiş bir deftere kaydedilmiş olarak Istabl-ı Âmire'de muhafaza edilmekteydi. Tarla ve çayırlar zaman zaman sayıma tâbi tutulmuş ve defterlere yeniden kaydedilmiştir. Yeni sayım yapılacağı zaman Padişah tarafından bir ferman çıkarılmakta, ferman gereğince ve birçok memur tayin edilerek tarla ve çayırların eski durumları da dikkate alınarak, her birinin mevkileri (haritaları) resm edilmekte, dönüm miktarları belirtilerek bir müfredat defteri hazırlanmaktaydı (29 Z 1246/10 Haziran 1831).⁶⁹

3.2. Çayırların Korunması: Mîrî hassa çayırların biçim zamanına kadar zarar görmemesi için korucular tayin edilmiştir. Korucuların her birinin günlük 2 akçe ulûfesi bulunmaktadır. Korucular görevlerini yerine getiremeyecek kadar hasta veya yaşlı oldukları zaman Mîrahûr-ı Evvel tarafından Saray'a yapılan arz ile emekliye sevk edilebilmektedir. Emekdar korucular İstanbul Gümrüğü'nden 8 akçe tevcih edilerek emekli edilmişlerdir.⁷⁰

3.3. Çayırların Biçilmesi için Yapılan Hazırlıklar: Her yıl çayır mevsiminde Has Ahır, Şadırvan Ahır ve Şeyh Vefa Ahır hademelerine, Has arabacılara, Selâtin arabacılarına, Darüssaâde Ağası, Silahdar Ağ, Çukadar Ağ ve Rikabdar Ağ yedekçilerine, Enderûn-ı Hümâyûn hademelerine, Musâhib-i şehriyârî ağaların yedekçilerinin atlarına (esb) Mehterhane'den "emaneten" çadır vs. mühimmât ile bazı köhne eşyalar verilmektedir. Bu eşyalardan bazıları kumaş, renk, model vs. nitelikleri

⁶⁵ BOA, C. SM..., 109/5481./ Istabl-ı Âmire'ye tâbi Zağra Kışlağı kazalarından Zağra-yı Cedîd Kazası'na tâbi Cum'âlî Köyü'nün 1719 yılına mahsuben 1292 kile arpa, 833 kantar saman ödentisi bulunmaktadır (14 Ca 1131/ 4 Nisan 1719). BOA, İE. SM..., 30/3109.

⁶⁶ BOA, İE. SM..., 28/2924.

⁶⁷ BOA, İE. SM..., 25/2629.

⁶⁸ BOA, İE. SM..., 29/3056.

⁶⁹ BOA, HAT, 658/32147.

⁷⁰ Korucu İbrahim Mehmed Geyve adlı kişi ihtiyar ve kör olduğu için bu şartlarla emekliye sevk edilmiştir. (13 N 1107/ 16 Nisan 1696). BOA, İE.. SM., 23/2401.

ile beraber şu şekilde tanımlanmıştır: Kırmızı boğasi kandil mihrablı çadır, kırmızı boğâsi kandil mihrablı ve dibâsi⁷¹ kandilli mahlût köhne çadır, sade kırmızı boğâsi mahlût köhne çadır, sade mâî kirpas köhne çadır, tehî (boş) ve köhne mahlût muşammâ, mahlût köhne çadır muşammâ, mahlût köhne çerger (sürek avı) ve çadır tozluğu, kırmızı mızrak haşeme, kırmızı dibalı haşeme, beyaz dibalı haşeme ve beyaz açık haşeme vs. malzemelerin tamîrî için Hayme-i Hassa Mehterbaşısı tarafından Saray'a bir arzuhal verilerek izin istenmekte ve tamirat "Hayme-i Hassa Mehterbaşısı (Ali Ağa) marifetiyle ve Mühimmât-ı Hıyâm Nazırı'nın nezaretiyle" yapılmaktadır. Çadırlar her yıl tamir edilmektedir. Ancak vesikalarda çadırlar üzerinde yapılan tamirat masraflarının önceki yıllarda yapılan masrafları geçmemesine özen gösterilmesi önemle vurgulanmıştır.

Tamir için 1790 yılında bez olarak 6 top kırmızı Diyarbakır kirpası, 7 top beyaz Anadolu kirpası bez ve sair malzemeler kullanılmıştır. Toplam 109894 akçe masraf yapılmıştır. Bu paranın 30 bin akçesi verilmiş, geri kalan 79894 akçesi ise daha sonra ödenmiştir.(23 C 1204/10 Mart 1790).⁷²

3. 4. Otların Biçilmesi ve Anbarlara Nakli: Otun temini Otluk Emmini uhdesine verilmiştir.⁷³ Ahırlardaki hayvanların ot ihtiyacı her yıl rûz-ı hızırdan sonra çayırlardaki otların biçilmesi⁷⁴ ve mubâyaa edilen otlarla⁷⁵ karşılanmakta ve Mîrahûr-ı Evvel veya vekilinin mühürlü tezkiresi ile ahırlara tevzî edilmektedir.⁷⁶

Otun biçilmesi için birçok amele ve tırpancı

istihdam edilmiştir.⁷⁷

Mîrî çayırlardan elde edilen otun kış gelmeden önce transferine ve muayyen arabalarla mevcut çekluh (çikluh, gemi çeşidi) ve kayıklara taşınıp, Anbar-ı Âmire'ye nakl edilmesine büyük özen gösterilmiştir.⁷⁸

Mîrî otlak kayıkları için Ahırkapı haricinde ahşab bir iskele inşa edilmiştir. İskele tahta kazıklı ve tabanlı olup, üzeri döşemelidir. Her yıl devlet tarafından tamire tâbi tutulmaktadır. Devlet *genelde her yıl* tedbirli davranarak gelecek senenin kış döşemesi için ihtiyaç duyulan keresteyi bir yıl önce anbara koyup başına bir emin tayin etmektedir. Bu emin görevi, iskelenin yapılacağı ertesi seneye kadar kerestenin anbarda zayi olmamasını sağlamaktır. Emin kerestelere kefil tutulmaktadır. Eminin kerestelere kefil tutulmasının nedeni, önceki sene iskelenin tamîrî için anbara koyulan kerestelerin bazen bir şekilde zayi olmasıdır. 1818 yılında dergâh-ı âli kapıcıbaşılardan olup hala arpa emini olan Mahmud Sabit Bey iskelenin inşasına memur tayin edilmiştir. Arpa emini iskeleyi bitirdikten sonra verdiği takrirle iskeleye yaptığı harcamaların kendisine ödenmesini istemiştir. Çıkarılan ferman gereğince iskelenin Hassa Başmimarı Ali Rıza marifetiyle bir halifeye keşif ve muayenesi yaptırılmıştır. Yapılan keşif neticesinde iskelenin tamirinin 1027,5 kuruşa mal olduğu ve bu miktarın 127,5 kuruşunun mîrî için tenzil edildiği geri kalanın da Arpa eminine ödenmesi sağlanmıştır. (23 L 1233/26 Ağustos 1818).⁷⁹

⁷¹ Renkli dokuma motiflerle süslü lüks bir çeşit ipek kumaş. (Devellioğlu 2004:184)

⁷² Müfredat defteri için bakınız: BOA, CSM, 44/2213, Vesika 1, 2, 3./25 Ra 1227'de (8 Nisan 1812) Hayme-i Hassa Mehterbaşısı Selim Ağa'dır. BOA, C. SM., 45/2289.

⁷³ Bakınız: Silivri ve Küçük ve Büyük Çekmece nahiyelerinin nâib, ayân ve zâbitânına yazılan hüküm. (24 Ca 1181/ 18 Ekim 1767). BOA, C.. SM., 157/7895.

⁷⁴ BOA, C. SM., 176/8818, Vesika 1, 2, 3.

⁷⁵ BOA, C. SM., 176/8818, Vesika 1, 2, 3./ BOA, C.. SM., 71/3571.

⁷⁶ BOA, C. SM., 176/8818, Vesika 1, 2, 3.

⁷⁷ 17. yüzyıl sonlarında her tırpancıya 30'ar akçe yevmiye tahsis edilmiştir.(5 Za 1107/ 6 Haziran 1696).BOA, C.. AS., 876/37582.

⁷⁸ Bakınız: Silivri ve Küçük ve Büyük Çekmece nahiyelerinin nâib, ayân ve zâbitânına yazılan hüküm. (24 Ca 1181/ 18 Ekim 1767). BOA, C.. SM., 157/7895.

⁷⁹ BOA, Cevdet Belediye (C. BLD..), 3112.

Otluk emini tarafından tayin edilen bir kişi tarafından mîrî otların geçen yıllardaki navul miktarları da dikkate alınarak ot taşıyacak gemilerin isim ve vergileri İstanbul'a bildirilmekte böylece ileride doğacak olası eksikliklerin önüne geçilmeye çalışılmaktadır.⁸⁰

Mîrî çayırlardan elde edilen giyâhın mîrî anbarlarına nakli için mûtâd olan ücretleri devlet tarafından karşılanmak üzere Terkos, Çatalca, Silivri, Ereğli, Çekmece-i Kebir (Büyük Çekmece) ve Çekmece-i Sağır (Küçük Çekmece) kazalarından toplam 300 aded araba temin edilmiştir (5 L 1245/ 30 Mart 1830).⁸¹ (Bakınız Tablo 10).

Tablo 10: Ot Nakli İçin Araba Sağlanan Yerler
(5 L 1245/30 Mart 1830)⁸²

Has Ahır vs. Beygirler için Araba Temin Edilen Yerler	Aded/ Kıt'a
Terkos	150
Çatalca	45
Silivri	30
Ereğli	10
Çekmece-i Kebir	40
Çekmece-i Sağır	25
Toplam	300

Ot (giyâh) temini hassa çayırlardan temin edilmekle beraber, temin edilen miktar yetersiz kal-

dığında mubâyaa yöntemine de başvurulmaktadır.⁸³

3. 5. Otluk Anbarının Dolması ve Yapılan Terfiler : Otluk Anbarı dolduğu zaman her yıl 12 nefer emekdâr kişiye sipahilik, müteferrikalık, çavuşluk⁸⁴ veya emeklilik⁸⁵ ihsan edilmektedir. Bu konuda terfisi yapılacak veya emekliliği istenen kişilerin olası isimleri Mîrahûr tarafından Saray'a arz edilmektedir.⁸⁶

4. Ahırların Tuz İhtiyacının Karşılanması: İnöz Kadısı ve İnöz Memlehası Emmini'ne yazılan bir hükümden Istabl-ı Âmire-i Evvel'e tâbi Edirne ve Hayrabolu kışlaklarında bulunan mîrî develere her yıl çayır mevsiminde İnöz Memlehası'ndan tuz verildiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1730 yılına mahsub tuzun verilmesi için Mîrahûr-ı Evvel Ağa tarafından saraya istida yazılarak, 89 katar mere (dişi) ve 27 katar ner (erkek) mîrî develerin her katarına birer müzür tuz toplam 116 müzür tuz verilmesi istenmiştir. (6 Za 1142/23 Mayıs 1730).⁸⁷ İnöz Memlehası emini olan kişiler ürettikleri tuzdan dolayı her yıl mûtâd olarak Istabl-ı Âmire'ye ödeme yapmaktadır. Ödenen miktar 1840 yılı vâridâtında 200 akçe olarak gözükmektedir.(29 Z 1255/ 4 Mart 1840)⁸⁸

5. Bargirlerin Halka Tevzî Edilerek Beslenmesi: Istabl-ı Âmire bargirlerinin beslenme-

⁸⁰ BOA , C.. SM., 157/7895.

⁸¹ BOA, C.. SM., 40/2028./17. yüzyıl sonlarında otun her arabasının "çayır arabası hesabıyla" 100'er vukiyyeden meydana geldiği tespit edilmiştir. (25 Za 1108/ 15 Haziran 1697). BOA, C.. SM., 71/3571./ BOA, C. SM., 176/8818, Vesika 1, 2, 3.

⁸² BOA, C. SM., 40/2028.

⁸³ 1681'de Istabl-ı Âmire-i Evvel için 294,5 kıyye ot satın alınmış ve satın alınan otlar mîrî otluk anbarına teslim edilmiştir.(25 S 1092/ 16 Mart 1681). BOA , İE.. SM., 5/451, Vesika 1, 2./ 1107 (1695/1696) yılında Istabl-ı Âmire ta'yinâtı için anbara konan (der anbar edilen) 2794 araba ot miktarı 279400 vukiyye olup bu miktarın 117800 vukiyyesi Edirne etrafında olan Hassa çayırlardan tahsil edilmiş, 161600 vukiyyesi ise diğer bazı kişilerden mubâyaa edilmiştir. Alınan bu ot için toplam 1600 kuruş masraf ödenmiştir. 1107 (1695/1696) yılında Edirne Çayır Emmini olarak da Receb Ağa'nın adı geçmektedir. (25 Za 1108/ 15 Haziran 1697). BOA, C.. SM., 71/3571.

⁸⁴ BOA , C. SM., 144/7231.

⁸⁵ BOA , C. SM., 115/5780.

⁸⁶ Mîrahûr Hüseyin tarafından 1669 yılında, Otluk Anbarı dolunca, Mehter Şakirdi Osman Derviş, Mehter Şakirdi İbrahim Piri, Ahmed Abdullah, Ramazan Ali, Ali Arslan Eskişehir, Halil (yeni Üsküdar), Ahmed (Üsküdar), Süleyman (Şam), Mustafa Ahmed (Uzunköprü), Mehmed Süleyman, Mehmed ve Mustafa Ahmed'e terfi verilmesi için Saray'a arz yapılmıştır.(16 Za 1079/ 17 Nisan 1669). BOA , C. SM., 144/7231./ Yine Mîrahûr Hüseyin tarafından 1671 yılında, Otluk Anbarı dolunca Mehmed Çavdar, Hüseyin, Halil, Mehmed, İbrahim, Mustafa, Bayram, Ali, Süleyman, Musa, Mahmud ve Salih'e emeklilik ihsan edilmesi için Saray'a bir arz daha yapılmıştır. (29 Z 1081/ 9 Mayıs 1671). BOA , C. SM., 115/5780.

⁸⁷ BOA, İE. SM., 31/3265.

⁸⁸ Bakınız: Istabl-ı Âmire masraf ve varidatını gösteren defterlerden tanzim ettirilen hulasa defteri. BOA, C. SM., 85/4265.

sinde mûtâd olan yöntemlerden birisi bargirlerin rûz-ı hızıra kadar beslenmek üzere muhtelif kazalara tevzî edilmesidir. Bargir beslenmesi için tercih edilen kazalar genelde İstanbul'a yakın olan kazalardır. Edirne, Dimetoka, Baba-yı Atîk, Zağra-yı Atîk, Zağra-yı Cedid, Akçakızanlık, İpsala, Hayrabolu, Yanbolu, Meğri, Vize, İslimye, Uzuncaâbâd vs. kazalara verilen bargir sayısı kazanın yükümlülük durumuna göre değişmektedir. 4 M 1101'de (18 Ekim 1689) kazalara minimum 8, maksimum 50 bargir verildiği tespit edilmiştir.⁸⁹

E. İSTABL-I ÂMİRE'NİN DİĞER İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI

Istabl-ı Âmire-i Evvel ve Sani'ye tâbi ahırlarda bulunan hayvanlara her yıl *kasımiye* ve *bahariye* olarak muhtelif esnaf gruplarından mühimmât temin edilmektedir. Alımlar Arpa emini tarafından yapılmaktadır. Istabl-ı Âmire'ye tâbi esnafalara yapılan ödemeler ocak kaidesi olarak her yıl belli kurallar dahilinde Istabl-ı Âmire-i Evvel ve Sâni'ye tâbi Voynukân Mukâtaası, Koru-yı Hümâyûn ve Çeribaşılık mallarından yapılmaktadır. Bu çerçevede Voynukân Mukâtaası, Koru-yı Hümâyûn ve Çeribaşılık gelirleri Saraçlar Kâtibi tarafından tahsil edilmekte ve esnaf arasında yapılan hizmete göre dağıtılmaktadır.⁹⁰ Bununla beraber Istabl-ı Âmire-i Evvel ve Sâni'ye tâbi saraç, muytab, semerci, nalband vs. dokuz esnaf gurubunun başları Saray'a bir arzuhal vererek Has Ahır, Şadırvan ve Şeyh Vefa ahırları ile Edirne ve Hayrabolu ahırlarında bulunan at, katır vs. bütün hayvanlar için her yıl *kasımiye* ve *bahariye* olarak verdikleri mühimmâtın Arpa Emini

tarafından eski fiyatla satın alınmak istendiğini ve 1208 (1793/1794) yılından bu yana Istabl-ı Âmire-i Evvel ve Sâni'ye tâbi Voynukân mukâtaası, Koru-yı Hümâyûn ve Çeribaşılık mallarına 6 bin kuruş zam yapılmasına rağmen Istabl-ı Âmire'ye tâbi esnafalara saraçlar kâtibi tarafından 2700 kuruş dağıtılarak, 3300 kuruşun gizlendiğini, dolayısıyla 1208 (1793/1794) yılından bu yana ortalama 144 kese akçe tahsil edildiğini ancak kendilerine 64 kese akçe ödendiğini, geriye kalan ortalama 79 kese akçenin de kendilerine ödenerek mağduriyetlerinin giderilmesini istemişler hatta bu konuda Saraçlar kâtibi ile Arz Odası'nda padişah huzurunda yüzleşebileceklerini bile dile getirmişlerdir. Yazılan bu arzuhal üzerine mağduriyetin giderilmesi konusunda ferman çıkarılmıştır.(3 B 1220/ 27 Eylül 1805).⁹¹

Istablı Âmire-i Evvel'e tâbi demirciler hizmetleri karşılığında maktû ve sair tekâliften muaf tutulmuşlardır.⁹² Demircilik sanatının kollarından olan zincircilik hizmeti de cizye karşılığında bazı zımmiler tarafından yerine getirilmektedir.⁹³

F. KURUMLARIN HAYVAN İHTİYACININ KARŞILANMASI

Osmanlı sarayında bulunan birimlerin nakil vasıtası olarak kullandığı at, bargir, deve gibi hayvanların temini Istabl-ı Âmire tarafından karşılanmaktadır. Hayvana ihtiyaç duyulduğunda ilgili birimin sorumlusu Istabl-ı Âmire'ye ihtiyaç duyduğu hayvanın miktar ve cinsi ile ihtiyaç gerekçesini bildirmekte (i'lâm), bu çerçevede gerekli inceleme yapılarak, diğer bazı birimlerin de görüşleri doğrultusunda, hayvan talebinde bulunan birimin

⁸⁹ BOA , İE..SM., 14/1469, Vesika 1, 2, 3.

⁹⁰ BOA , C. SM., 132/6645, Vesika 1, 2, 3.

⁹¹ BOA , C. SM., 132/6645, Vesika 1, 2, 3.

⁹² BOA , C. SM., 86/4350./Haddâd esnafından Kaşagıcı Ali Abdullah adlı Kıpti vefat edince yerine Kıpti Hüseyin Mehmed adlı kişiye tevcih edilmesi için Mîrahûr-ı Evvel Abdullah tarafından Saray'a arz yapılmıştır.(9 Ca 1154/ 23 Temmuz 1741). BOA , C. SM., 164/8232.

⁹³ Zincircilik hizmetini yerine getiren zımmi vefat edince yerine aynı şartlarda bir başka zimminin zincirci olarak atanması için Mîrahûr-ı Evvel Abdullah tarafından saraya arz yapılmıştır. (13 L 1233/ 16 Ağustos 1818).BOA, C. SM., 86/4350. / BOA , C. SM., 164/8232.

ihtiyaç duyduğu hayvan cins ve miktarı karşılanmaktadır. Bu durumda Mîrahûr-ı Evvel ve Başbakıkulu Ağa tarafından bazı ön işlemler yapılmaktadır. Mîrahûr-ı Evvel ölen hayvanların damgalarını kestirmekte (kat' ettirmekte), sakat hayvanların damgalarını değiştirtmekte,⁹⁴ sakat hayvanlara ise "azad damgası" vurdurmaktadır.⁹⁵ Hasta ve sakat hayvanların satılması⁹⁶ ve yerine sağlam hayvanların satın alınmasında Başbakıkulu Ağa'ya Canbazlar Kethüdası vs. kişiler yardım etmektedir.

Hayvan satın almak için görevlendirilen kişi, bazen muhtemelen hayvanın kullanılacağı alanın önemine binaen, kendinden istenen hayvanların en iyisini satın alması konusunda uyarılmaktaydı. 1840 tarihli bir vesikada Istabl-ı Âmire için birkaç adet Acem çapkını (beygir) temin etmesi için Hasan Ağa görevlendirildiği belirtilmekte ve Ağa'nın beygirleri "a'lâsından" beğenmesi konusu özellikle vurgulanmaktadır. (29 Z 1255/4 Mart 1840). Mubâyaa işlemlerinde esnafa satın alınacak hayvanların fiyatı konusunda devlet lehine indirimler de (mîrî tenzili) yaptırılmaktadır.⁹⁷

Hayvan satın alınırken kurumdaki hayvan

ölmüşse yerine yeni bir hayvan alınarak, şayet hayvan sakat ve iş yapamaz halde ise sakat hayvan satılarak elde edilen paranın üstüne ihtiyaç duyulan miktar kadar para konulmak suretiyle mubâyaa işlemi gerçekleştirilmektedir.⁹⁸

Valide Sultan hazretlerinin araba bargirleri iş göremez (amelmande) olduğu gerekçesiyle Mîrahûr-ı Sâni Salih tarafından yapılan istek üzerine, Başbakıkulu tarafından ve Canbazlar Kethüdası Seyyid Mehmed Ağa eli ile 2115 kuruşa (115 kuruş mîrî tenzili yapılmıştır.) 6 res bargir satın alınmış ve bargirler Istabl-ı Âmire-i Sâni'ye teslim edilmiştir. Bargirlerden 1 çift bargir 710 kuruşa, 1 çift Timur kır bargiri 685 kuruşa ve 1 çift kır bargiri ise 720 kuruşa mubâyaa edilmiştir. (19 M 1220/ 19 Nisan 1805).⁹⁹

Istabl-ı Âmire-i Sâni'ye bağlı Küçük Ahır mevcudundan olan Bostaniyân-ı Hassa'da istihdam edilen araba bargirlerinden birisi amelmande olduğu için yeni beygir isteğinde bulunulduğunda, Başbakıkulu Ağa tarafından eski beygir 79 kuruşa satılarak yerine 189 kuruşa 1 adet yeni beygir satın alınmak suretiyle kurumun hayvan ihtiyacı karşılanmıştır. (12 C 1220/ 7 Eylül 1805).¹⁰⁰

⁹⁴ BOA, C.SM., 163/8194, Vesika 1, 2./ BOA, C.SM., 131/6554, Vesika 1, 2./ BOA, C.SM., 98/4901, Vesika 1, 2, 3

⁹⁵ BOA, İE. .SM., 27/2808.

⁹⁶ Hasta ve sakat hayvanlar satılarak elden çıkarma yoluna gidilmiştir. 1293 (1876/77) tarihli bir belgede Istabl-ı Âmire'de bulunan 43 adet sakat hayvanın satıldığı belirtilmektedir. BOA, C.SM., 1/36./ Yine 1891 tarihli bir diğer vesikada Dersâdet ve Bilâd-ı Selâse'de ahırlarda ve sürücü karhânelerinde bulunan inek, manda, koyun, keçi gibi hayvanlar içerisinde bazılarının hasta olduğu öğrenilmiş, bu hayvanların sürülerine olumsuz etki edip bütün sürünün satılmasına neden olacağına binaen bu tür hayvanların sürülerden ayıklanıp, tedavi edilmesi konusunda Şehremaneti Celilesi'ne evrak gönderilmiştir. (1 Ca 1309/ 3 Aralık 1891). BOA, DH. MKT., 1897/24.

⁹⁷ BOA, C.SM., 163/8194, Vesika 1, 2./ BOA, C.SM., 131/6554, Vesika 1, 2./ BOA, C.SM., 98/4901, Vesika 1, 2, 3./Saray-ı Cedid-i Âmire'de bulunan Harcı Fırın'dan Saray-ı Atîk'e ekmek nakleden miri bargirlerden sakat olan 3 baş kaltak bargirine azad damgası vurularak Canbaz Hacı Mustafa'ya satılmış (furûht edilmiş) ve yerine 3 baş yeni kaltak bargiri mubâyaa edilmiştir. Amelmande olanlar toplam 7,5 kuruşa satılmış, yeni bargirler ise 66 kuruşa satın alınmıştır. (27 L 1137/9 Temmuz 1725). BOA, İE. .SM., 27/2808. Ayrıca Saray-ı Atîk-i Mâ'mûre'ye ekmek çeken bargirin ölmesi nedeniyle Mîrahûr-ı Sâni Ağa'nın bildirmesi üzerine (i'lâmı mucibince) satın alınan bargir için bakınız. (28 Receb 1117/ 15 Kasım 1705). BOA, İE. .SM., 30/3211, Vesika 1, 2./ BOA, C.SM., 14/727.

⁹⁸ BOA, C.SM., 131/6554, Vesika 1, 2. Bir başka örnek ise şu şekildedir: Yeni Saray'da bulunan dolap beygirlerinden 6 tanesi mürd olmuş, 7 tanesi ise sakat olduğu için yeni beygir alma ihtiyacı doğmuştur. Bunun üzerine 7 sakat beygir satışa çıkarılmış, buradan elde edilen paranın üzerine biraz daha para eklenerek 13 adet yeni beygir satın alınmıştır. Sakat olanlar 9 kuruşa satılmıştır. Yeni alınan beygirlerin her biri de 22'şer kuruştan satın alınmıştır. (6 Ca 1151/ 22 Ağustos 1738). BOA, C.SM., 146/7314, Vesika 1, 2.

⁹⁹ BOA, C.SM., 98/4901, Vesika 1, 2, 3.

¹⁰⁰ BOA, C.SM., 163/8194, Vesika 1, 2.a

Saray-ı Cedid-i Âmire Ağası tarafından Saray-ı Cedid-i Âmire’de bulunan su dolaplarında gece gündüz çalışan mîrî bargirlerden 9’u ölüp, 12’si de sakat olduğu gerekçesiyle bargir isteğinde bulunulmuş ve her biri 250’şer kuruştan 20 bargir satın alınmıştır. Sakat bargirlerin her biri 20’şer kuruştan satılmıştır. Bu çerçevede 20 bargir için 5010 kuruş masraf yapılmış ve paranın Canbazlar Kethüdası’na teslimi için i’lâm verilmiştir. Bu miktardan 110 kuruş da mîrî için tenzil yapılmıştır. Böylece sadece 4900 kuruş ödeme yapılmıştır.(13 Ra 1232/ 31 Ocak 1817).¹⁰¹

G. BAHÇELERİN HAYVAN İHTİYACININ KARŞILANMASI

Osmanlı Devleti’nde Hadâyık-ı Hümâyûn’dan (devlete ait bahçeler) olan bahçelerde kullanılan hayvanlar da İstabl-ı Âmire tarafından karşılanmıştır. Bahçeler için alınacak hayvanlarla ilgili isteği Serbostaniyân-ı Hassa Saray’a arz ederek dile getirmektedir. Hayvanlar satın alındıktan sonra Mîrahûr-ı Sâni tarafından hayvanların ilgili bahçelere teslim edildiğine ilişkin bir tezkire hazırlanmaktadır. (9 Ş 1098/ 20 Haziran 1687).¹⁰² Hadâyık-ı Hümâyûn’dan olan bazı bahçeler şunlardır: Ali Bey Köyü bahçesi, Feridun Paşa Bahçesi, Göksu Bahçesi, Hasan Paşa Bahçesi, İskender Çelebi Bahçesi, Eyyüb Ensari Hasan Paşa Bahçesi,¹⁰³ Tokat Bahçesi, Kandilli Bahçesi, Mîrgûn Bahçesi, Kalender Bahçesi, Sultaniye Bahçesi, Büyükdere Bahçesi, Kuleli Bahçesi, Üsküdar Bahçesi, Tersâne Bahçesi, Florya Bahçesi, Kağıthane Bahçesi, Akpınar Bahçesi, Çatalca ve Karaağaç Bahçesi’dir. (Alıklıç 2004:186-187).

H. SELANİK’TEN YENİÇERİLERİN ÇUKA İHTİYACININ TAŞINMASI

İstabl-ı Âmire’ye tâbi Edirne ve Hayrabolu kışlaklarında mevcut olan 104 katar 4 mehâr “şuturân-ı mîrî”den 65 katar şuturân (deve) her yıl mûtâd olarak Selanik’te yeniçeriler için dokunan “şitevî çuka”ların (kışlık çukaların) İstanbul’a nakline tahsis edilmiştir. Geri kalan develer ise diğer işler için hazır ve âmâde bekletilmektedir.¹⁰⁴ Eğer bu develer başka bir hizmette iseler, Selanik çuha anbarında bulunan çukalar gemi ile veya kira ile tutulan deve ve beygirlerle İstanbul’a taşınmıştır. (Uzunçarşılı 1984: 277). Selanik’ten İstanbul’a getirilecek yeniçeri çukaları için tahsis edilen 65 katar devenin Edirne ve Hayrabolu kışlaklarından alınıp, Selanik’e götürülmesi ve Selanik’ten de İstanbul’a getirilmesi ve develerin yolda ihtiyaç duyduğu arpa ve samanın yolda bulunan kazalardan temin edilmesi işine İstabl-ı Âmire tarafından “kayıkçı ve kışlak emini” tayin edilmiştir.(20 S 1220/ 20 Mayıs 1805).¹⁰⁵ 1781 yılında Edirne ve Hayrabolu kışlaklarında mevcut olan şuturânın 80 katarı baştan ayağa mühimmâtları tecdîd edilmiş, 24 katar 4 mehârının ise raht ve diğer mühimmâtları tamir edilmiştir. Tamir ve tecdîd toplam 3495,5 kuruşa mal olmuştur. (7 M 1195/ 3 Ocak 1781).¹⁰⁶

SONUÇ

Osmanlı sarayında hayvanların barındığı, hayvan ihtiyaçlarının temin edildiği kurum İstabl-ı Âmire veya Has Ahrı olarak adlandırılmaktadır. Ahırda binek ve araba hayvanları yanında küçük ve büyükbaş hayvanlar beslenmiştir. Sarayda binek ve araba hayvanı olarak sıradan bargirler yanında Tunus bargiri, Bosna bargiri, Çerkes bargiri, Timur kır bargiri, Midilli, kısarak, tay, rahvan, deve ve merkeb beslenmiştir. Deve olarak dişi deve, mahmil ve küs

¹⁰¹ BOA, C.SM., 131/6554, Vesika 1, 2.

¹⁰² BOA, İE. SM., 13/1283, Vesika 1, 2, 3.

¹⁰³ BOA, İE. SM., 13/1283, Vesika 1, 2, 3.

¹⁰⁴ BOA, C. SM., 692/28353, Vesika 1, 2.

¹⁰⁵ BOA, C. AS., 652/27437.

¹⁰⁶ BOA, C. SM

develeri, erkek deve, hecin devesi beslenmiş ve mubâyaa edilmiştir. Tunus bargiri, Bosna bargiri, Çerkes bargiri, Timur kır bargiri, midilli gibi cins olduğunu düşündüğümüz hayvanlar az miktarda tespit edilmiştir. Bu tür hayvanlara saray ahırında az rastlanması Osmanlı Sarayı'nın sade ve mütevazi bir yaşam sergilediğini göstermesi açısından önemlidir. Türk köylüsünün dağda, bayırda çok fazla kullandığı merkebe saray ahırında çok az miktarda rastlanması, saray yüklerinin çokluğu ve merkebin genelde hafif yük taşıma aracı olarak kullanılması ile ilgili olmalıdır. Has Ahır'da İstabl-ı Âmire için Sivas, Hüdavendigâr ve Saruhan sancaklarından deve, Aydın ve gayrı sancaklardan katır temin edildiği tespit edilmiştir.

Ahırların tuz ihtiyacı İnöz Memlehası'ndan karşılanmaktadır.

Hayvanların arpa, saman ve zeytin yağı (revgân-ı zeyt) masrafı mühimmât, nakliye, deveci, harbendeci, seyis gibi kişilerin aylık ve nafakaları ile hayvanlara ait malzemelerin (havud vs.) tamir ve tecdîdi ile ilgili masraflar Arpa Emîni tarafından karşılanmıştır. Ahırların tamir ve tecdîdi ise mimar ağa ve ona bağlı bazı hademeler tarafından gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKLAR

a) Arşiv Kaynakları

1- Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Cevdet Askeriye (C. AS..), 652/27437, 876/37582, 1076/47424, 6772.

Cevdet Bahriye (C.. BH..), 38/1821, 258/11958.

Cevdet Belediye (C. BLD..), 3112.

Cevdet Dahiliye (C. DH.), 12538.

Cevdet Saray (C. SM..), 1/36, 3/133, 8/392, 13/692, 14/727, 34/1733, 40/2028, 44/2213, 45/2289, 48/2428, 62/3106, 64/3208, 71/3571, 75/3759, 85/4265, 86/4350, 98/4901, 99/4991, 101/5083, 104/5203, 104/5226, 105/5298, 109/5481, 111/5562, 112/5615, 115/5780, 117/5852, 128/6429, 131/6554, 132/6645, 144/7231, 146/7314, 157/7895, 160/8005, 163/8194, 164/8232, 168/8438, 176/8818, 178/8936, 692/28353.

Dahiliye Mektubi Kalemî (DH. MKT.), 1897/24.

HAT, 111/4435, 619/30617, 658/32147, 865/38560/C, 1403/56693.

İbnül emîn Tasnifi Saray Mesalihi, (İE. SM.), 5/451, 13/1283, 14/1469, 20/2055, 23/2401, 25/2629, 26/2767, 27/2808, 28/2924, 29/3056, 30/3109, 30/3211, 31/3265.

İrade Dahiliye (İ. DH..), 1007/ 79513.

Yıldız Perâkende Evrâkı, Hazine-i Hassa Nezareti Maruzatı,(Y.. PRK. HH.),7/26, 39/87.

b) Diğer Kaynaklar

Alikılıç, D. (2004). *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul :Tarih ve Düşünce Yayınları.

Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Yayına Hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal, 21. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi.

Özcan, A. (1999), "İstabl", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 203-206.

Şemseddin Sami (1317), *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet: İkdâm Matbaası.

Türk Tarih Kurumu Tarih Çevirme Kılavuzu, <http://193.255.138.2/takvim.asp?takvim=2&gun=&ay=0&yil=1186>

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Devleti Teşkilatı'ndan Kapıkulu Ocakları I- Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.